

Miasta województwa małopolskiego – zmiany, wyzwania i perspektywy rozwoju

Streszczenie

Małopolskie Obserwatorium
Rozwoju Regionalnego

Departament
Polityki Regionalnej

MIASTA WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO – ZMIANY, WYZWANIA I PERSPEKTYWY ROZWOJU

Główne cele badania *Miasta województwa małopolskiego – zmiany, wyzwania i perspektywy rozwoju* stanowią:

- diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej małopolskich miast wraz ze wskazaniem ich potencjałów, a także szans i zagrożeń rozwoju,
- ustalenie relacji między miastem a jego otoczeniem, w tym zasięgu oddziaływania małopolskich miast.

Zdecydowaną większość analiz zaprezentowanych w raporcie przeprowadzono **w ujęciu dynamicznym dla okresu od 2010 roku do 2016 roku**, umożliwiającym zaobserwowanie zmian i tendencji w rozwoju miast. Wykorzystane w opracowaniu źródła danych zastanych pochodzą m.in. z bazy danych GUS, Izby Skarbowej, Systemu Informacji Oświatowej czy Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie. Wartościowym uzupełnieniem raportu są wnioski ze spotkań warsztatowych organizowanych dla przedstawicieli małopolskich miast, na których dyskutowano o potencjale, szansach i zagrożeniach rozwoju miast w województwie oraz o ich oddziaływaniu przestrzennym.

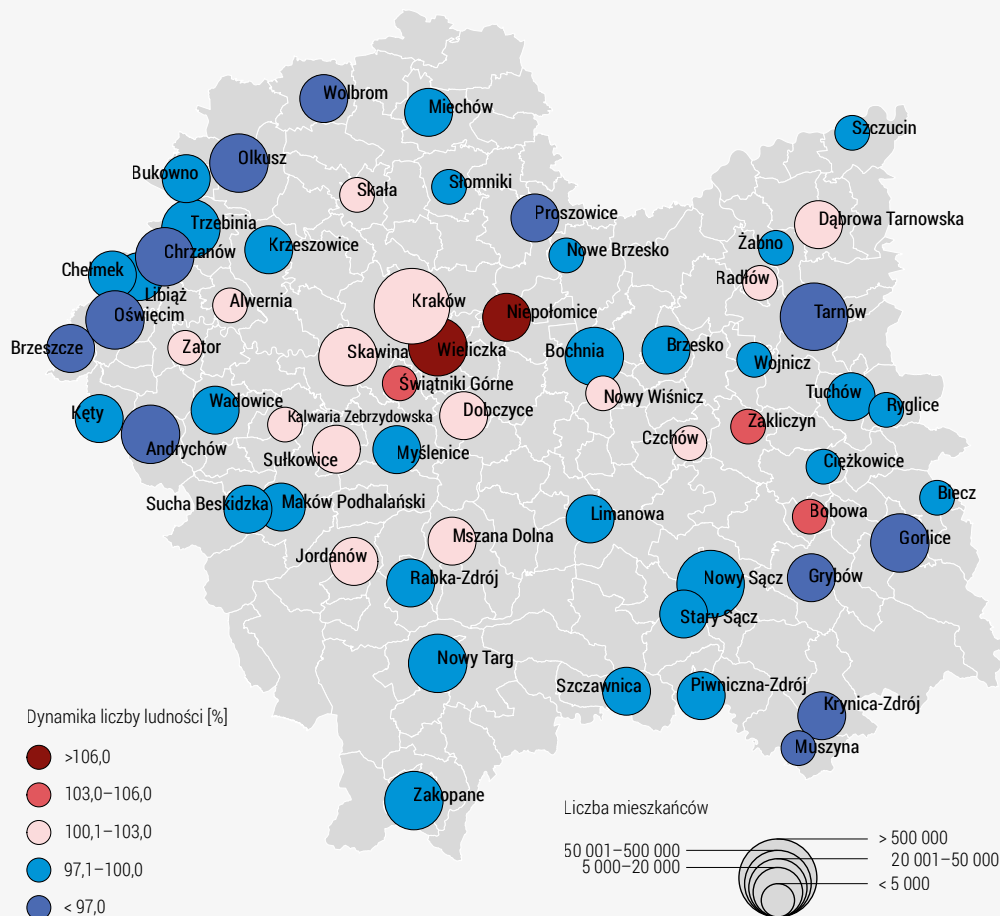
Pierwszą część Raportu stanowi **diagnoza społeczno-gospodarczej kondycji miast województwa małopolskiego**. Przedstawiono w niej aktualny i prognozowany obraz sytuacji demograficznej miast województwa, wielkość i strukturę rynków pracy, jakość oraz siłę kapitału ludzkiego i społecznego, funkcje i strukturę bazy ekonomicznej ośrodków miejskich, a także ich wyposażenie w instytucje i usługi dla ludności i firm oraz poziom i warunki życia. Podsumowaniem rozdziału jest synteza poziomu rozwoju miast, ich potencjałów i słabych stron, a także szans i zagrożeń związanych z dalszym rozwojem. W drugiej części opracowania omówiono zagadnienia związane z **relacjami przestrzennymi i dostępnością miast** w aspektach dostępności komunikacyjnej, dojazdów do szkół i pracy, czy wreszcie procesów suburbanizacji. W ostatniej części raportu autorzy podjęli próbę **delimitacji obszarów funkcjonalnych miast** w województwie małopolskim.

Struktura i trendy demograficzne

Sieć miejska województwa małopolskiego w 2016 roku składała się z 61 miast. Większość z nich to miasta małe i średnie (liczba mieszkańców 19 z nich nie przekraczała 5 tys., a kolejnych 28 mieściła się w przedziale 5–20 tys.). W województwie znajdują się dwa miasta o liczbie ludności przekraczającej 100 tys. – Kraków i Tarnów.

Mapa 1. Dynamika liczby ludności w latach 2010-2016 (2010=100%)

* Nowe Brzesko uzyskało prawa miejskie w 2011 roku. Dynamikę liczby ludności dla miasta obliczono przyjmując 2011 rok jako bazowy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

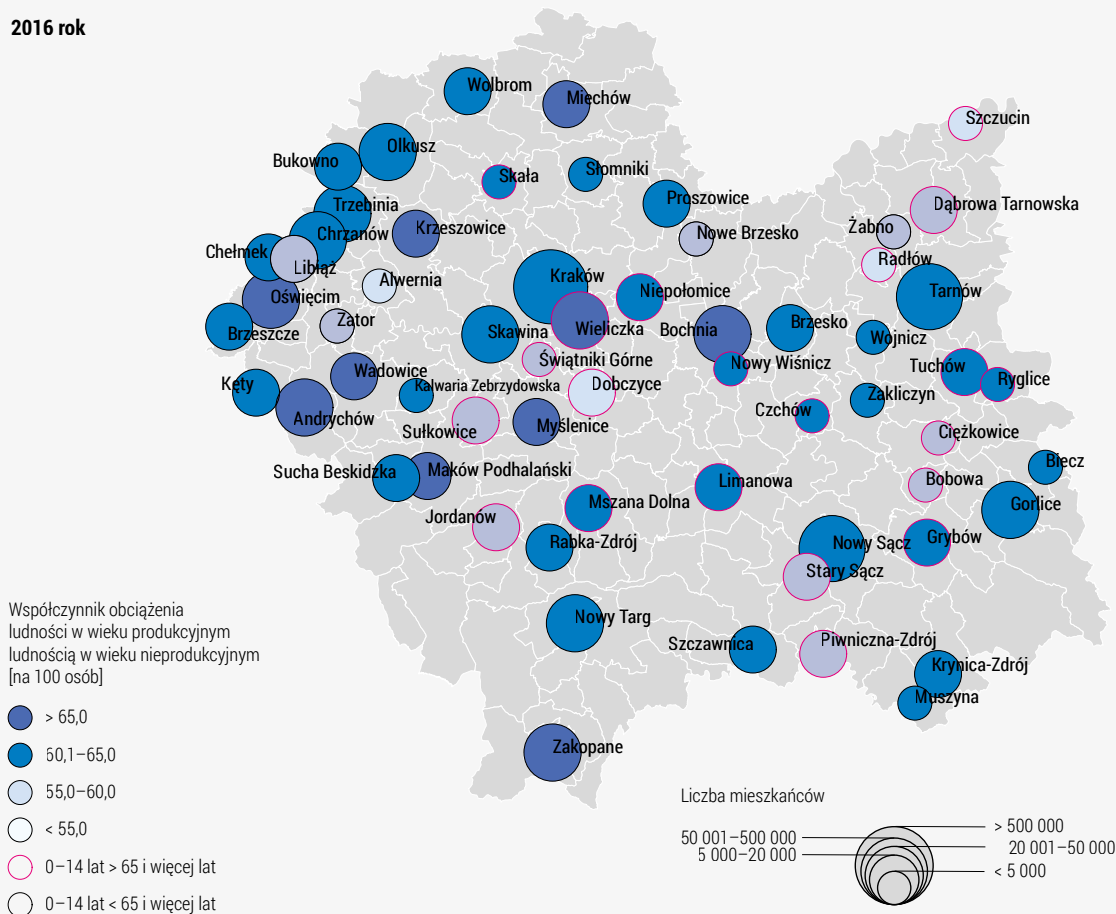
W 2016 roku w miastach mieszkało 1 637,4 tys. osób, które stanowiły 48,4% Małopolan. Między 2010 rokiem a 2016 rokiem liczba mieszkańców miast w województwie zmalała ogółem o ponad 2,8 tys. osób. Ubytek liczby mieszkańców dotyczył większości położonych w województwie miast (42 z nich), niezależnie od wielkości. Najintensywniejszy ubytek liczby ludności zanotowały: Krynica-Zdrój, Chrzanów i Andrychów (każde z tych miast straciło 4,0% lub więcej mieszkańców), najbardziej dynamiczny wzrost – położone w sąsiedztwie Krakowa Niepołomice (ponad 20,0%), Wieliczka, Świątniki Górne, a także Bobowa i Zakliczyn.

Małopolskie miasta doświadczają postępującego starzenia demograficznego. Między 2010 rokiem a 2016 rokiem dla większości z nich wartość współczynnika obciążenia ludności w wieku produkcyjnym ludnością w wieku nieprodukcyjnym wzrosła. W 2010 roku przeważały miasta o „młodszej” strukturze wieku (czyli przewadze liczby dzieci nad liczbą osób starszych), **w 2016 roku w większości ośrodków osoby starsze przeważały nad liczbą dzieci do 14 roku życia.** W przeważającej liczbie ośrodków zmniejszyła się nie tylko liczba osób w wieku przedprodukcyjnym, ale również i produkcyjnym, we wszystkich wzrosła liczba mieszkańców w wieku poprodukcyjnym.

Mapa 2. Współczynnik obciążenia ludności w wieku produkcyjnym ludnością w wieku nieprodukcyjnym w 2016 roku

2016 rok

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Miasta położone w centrum oraz częściowo na wschodzie województwa cechował dodatni współczynnik **przyrostu naturalnego** (średnia z lat 2014–2016). Niekorzystny bilans urodzeń i zgonów był właściwy ośrodkom położonym w północnej i północno-zachodniej części województwa. Większość małopolskich miast odnotowała **ubytek migracyjny** (47 ośrodków). Intensywny przyrost migracyjny to cecha położonych w sąsiedztwie największego miasta regionu Niepołomic i Wieliczki.

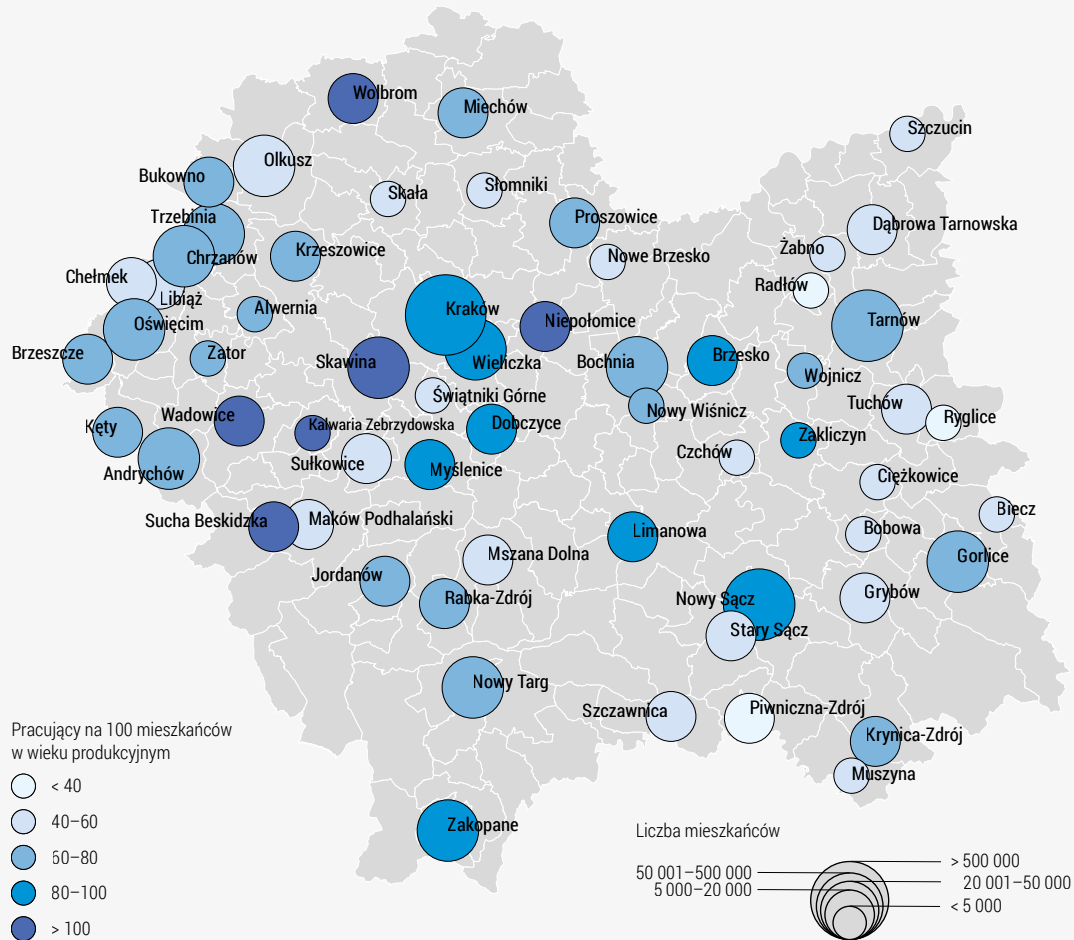
Rynek pracy

W 2016 roku w województwie małopolskim pracowało 1 160 433 osób. **W samych miastach województwa małopolskiego pracowało 859 469 osób, co stanowiło 74% wszystkich pracujących w Małopolsce.** Liczba pracujących w miastach województwa wzrosła w porównaniu do 2010 roku.

Porównanie liczby pracujących w danym mieście do liczby mieszkańców w wieku produkcyjnym daje pogląd na **siłę i wielkość rynku pracy** danego ośrodka. **Najwyższe wartości wskaźnika skupiały się w centralnej części województwa**. Nieco niższe, jednak nadal wyższe od średniej wartości można było zaobserwować w Tarnowie i Nowym Sączu oraz w miastach Małopolski Zachodniej.

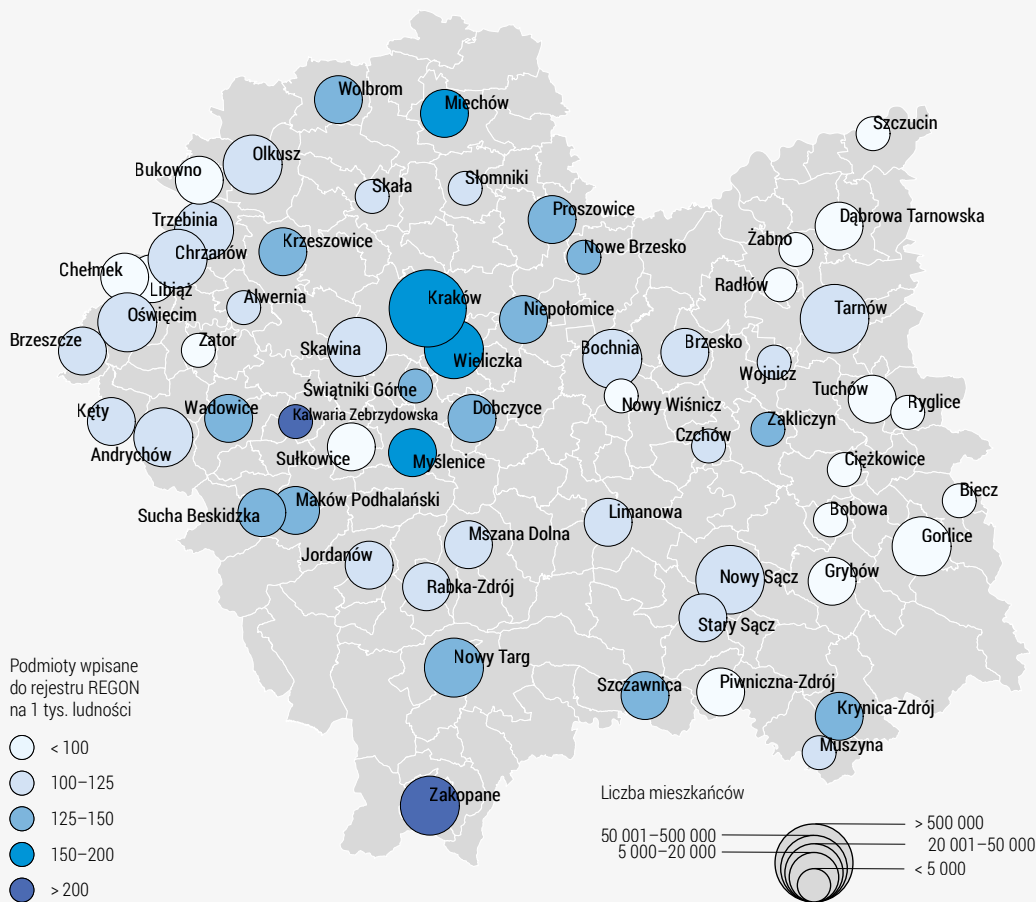
Mapa 3. Liczba pracujących w miastach województwa małopolskiego – na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym w 2016 roku

Małopolska należy do województw o stosunkowo niskim **poziomie bezrobocia**. **W latach 2010–2016 poziom bezrobocia w gminach miejskich i miejsko-wiejskich województwa obniżył się o 2,7 p.p.** W 2016 roku najniższy poziom bezrobocia odnotowały Kraków i miasta w jego obszarze funkcjonalnym, a także ośrodki zlokalizowane w Małopolsce Zachodniej. W niekorzystnej sytuacji znalazły się natomiast miasta zlokalizowane na południu oraz na północy województwa.

Mapa 4. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 1 tys. mieszkańców w miastach Małopolski w 2016 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

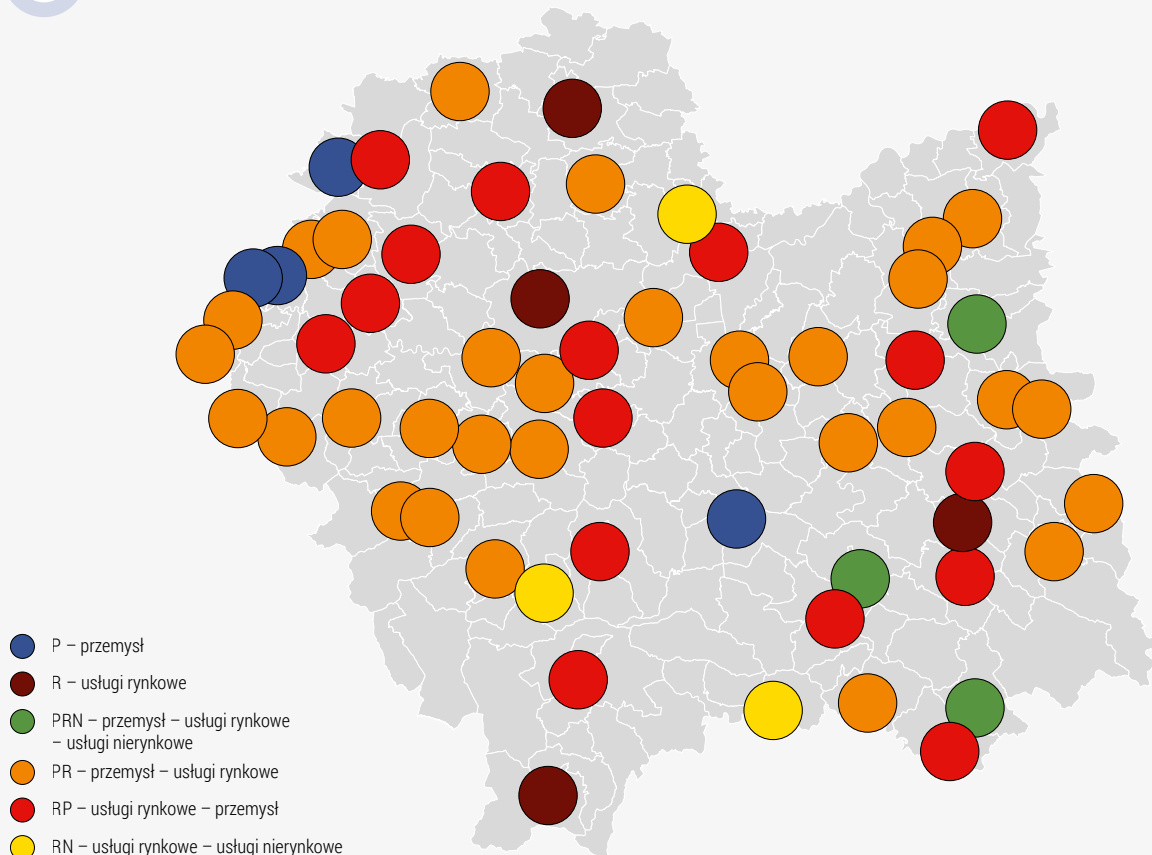
W 2016 roku w małopolskich miastach zarejestrowanych było ponad 238,2 tys. podmiotów gospodarczych, co stanowiło 64,2% wszystkich podmiotów zarejestrowanych w województwie. Oznaczało to, że na 1 tys. mieszkańców miast przypadało ponad 145 podmiotów, podczas gdy w całym województwie – niespełna 110. Najwyższe wartości wskaźnika dotyczyły Zakopanego, Kalwarii Zebrzydowskiej i Krakowa, z kolei gdy wschodnie tereny województwa (miasta powiatów tarnowskiego, dąbrowskiego i gorlickiego) odnotowywały najniższą liczbę podmiotów gospodarczych na 1 tys. mieszkańców. **Struktura podmiotów gospodarczych wskazuje na to, że większość miast Małopolski przejawia wielofunkcyjny charakter.** Dominują usługi, głównie handel i naprawa samochodów, działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, opieka zdrowotna i pomoc społeczna, czy transport. Struktura podmiotów gospodarki narodowej niektórych miast ujawnia ich specjalizację. Przykładem są małe i średnie miasta górskie, które wyróżniają się dużym odsetkiem podmiotów z branży hotelarsko-gastroonomicznej, czy Sucha Beskidzka, Rabka-Zdrój i Krynica-Zdrój, które wykazują wysoki odsetek podmiotów z branży ochrony zdrowia i pomocy społecznej.

Funkcje gospodarcze miast

Udział pracujących wśród osób w wieku produkcyjnym stanowił podstawę oceny miast pod kątem funkcji mieszkaniowej i rynku pracy. Wśród miast o **funkcji mieszkaniowej** znalazły się przede wszystkim małe i bardzo małe ośrodki położone w strefach dojazdów do pracy większych ośrodków. Miasta pełniące **funkcje mieszkaniowe i rynku pracy** są zróżnicowane pod względem wielkości. Miasta o **funkcji rynku pracy** to głównie małe miasta o silnie rozwiniętym sektorze egzogenicznym, a także największe ośrodki miejskie województwa.

Mapa 5. Miasta w Małopolsce wg rang wyposażenia w instytucje i usługi w 2017 roku

Źródło: opracowanie własne

Analiza udziałów pracujących w poszczególnych typach działalności pozwoliła z kolei określić **dominujące funkcje małopolskich miast**. W 2014 roku¹ 40 małopolskich miast zaklasyfikowano jako ośrodki o **charakterze usługowym**, a 21 jako o ośrodki o **charakterze przemysłowym**. W przypadku części miast z dominacją funkcji usługowych istotne znaczenie mogą mieć także

1 Dane dotyczące struktury pracujących według sekcji i działów PKD pochodzą z raportu *Specjalizacja lokalna w gminach i powiatach województwa małopolskiego* (2015) przygotowanego przez pracowników Urzędu Statystycznego w Krakowie. W opracowaniu wykorzystano dane z Krajowego Rejestru Urzędowego Podmiotów Gospodarki Narodowej (stan na 2014 rok), wyniki Narodowego Spisu Powszechnego 2011 oraz bazę danych Izby Administracji Skarbowej w Krakowie, zawierająca informacje o PIT-11 za 2013 rok.

ich funkcje przemysłowe. Jest to szczególnie widoczne w przypadku miast, w których zlokalizowane są duże zakłady przemysłowe (Alwernia, Dobczyce).

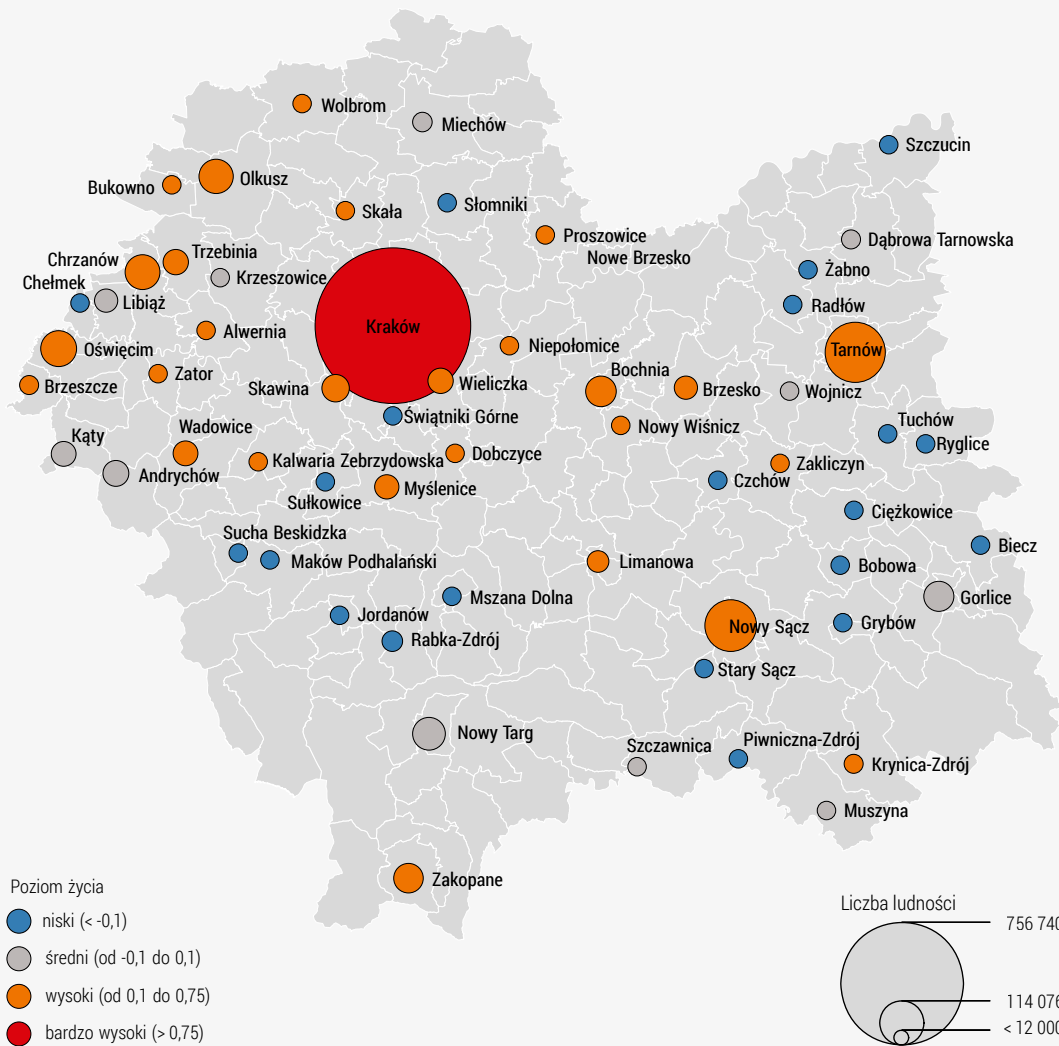
W rankingu miast przeprowadzonym pod kątem **wyposażenia w instytucje i usługi dla ludności i firm** prym wiedzie Kraków – miasto o charakterze regionalnym. Tarnów i Nowy Sącz to miasta II rzędu, ośrodki subregionalne. Rangę ponadlokalną (III rzędu) przypisano głównie miastom powiatowym.

Poziom i warunki życia w miastach

Poziom życia w małopolskich miastach oceniono przy pomocy wskaźnika syntetycznego, ujmującego zagadnienia związane ze stanem środowiska, mieszkalnictwem, infrastrukturą techniczną, kwestiami społecznymi, zdrowia, edukacji oraz kultury i administracji.

Mapa 6. Poziom życia w małopolskich miastach w 2016 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

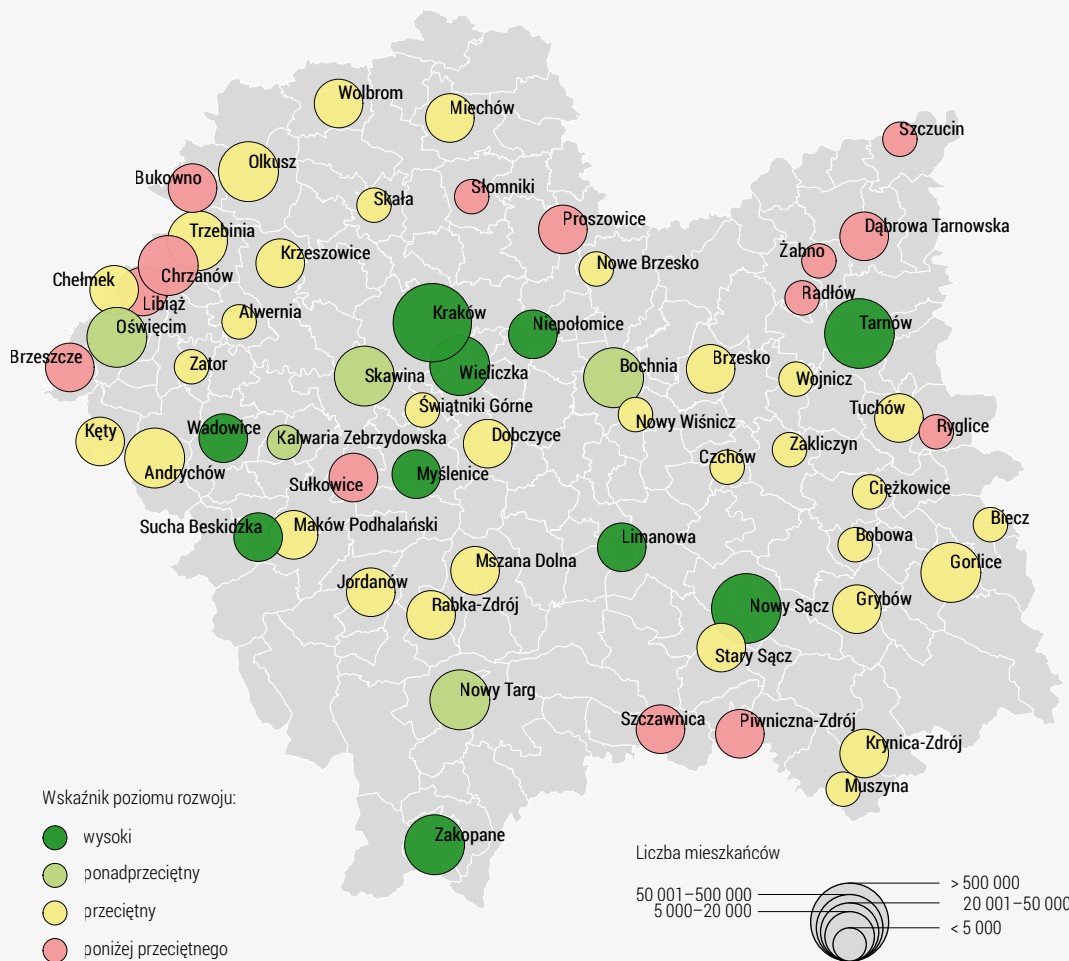

Poziom życia w małopolskich miastach wykazuje związek z wielkością ośrodka. Bardzo wysokim poziomem życia cechuje się Kraków, a wysokim – przede wszystkim duże i średnie miasta. W miastach małych i bardzo małych poziom życia jest najbardziej zróżnicowany. Najwięcej miast o **relatywnie niskim poziomie życia** znajduje się w subregionach tarnowskim i sądeckim, natomiast najwięcej miast o **relatywnie wysokim lub bardzo wysokim poziomie życia** znajduje się w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym.

Poziom rozwoju małopolskich miast

Mapa 7. Typy miast ze względu na miejsce w strukturze funkcjonalno-przestrzennej województwa oraz poziom rozwoju ośrodków

* Wg PZP Województwa Małopolskiego – struktura funkcjonalno-przestrzenna Małopolski.

Źródło: opracowanie własne.

Miasto Kraków oraz część miast położonych w jego obszarze metropolitalnym cechuje wysoki poziom rozwoju². Ośrodki te w dużej mierze zawdzięczają go właśnie sąsiedztwu Krakowa i wykształconym powiązaniom z tym miastem. We wschodniej i południowo-wschodniej części województwa najwyższym poziomem rozwoju wyróżniają się **Nowy Sącz i Tarnów**, choć ich zasięg i siła oddziaływania są zdecydowanie słabsze niż w przypadku Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego. W Małopolsce Zachodniej najsilniejszym pod względem poziomu rozwoju ośrodkiem miejskim pozostaje **Oświęcim**. Jego siła oraz zasięg oddziaływania, podobnie jak w przypadku pozostałych miast w tej części województwa, jest jednak relatywnie słaba. W południowej części Małopolski największym poziomem rozwoju odznacza się miasto **Zakopane**, a ponadprzeciętnym również miasto **Nowy Targ**. W skali lokalnej mocną pozycję, pod względem poziomu rozwoju, reprezentują miasta: **Bochnia, Limanowa, Sucha Beskidzka i Wadowice**.

Relacje przestrzenne i dostępność miast

Małopolskie miasta opisano również ze względu na charakter dojazdów do pracy. Do grupy **ośrodków dominujących**, które stanowią duże rynki pracy silnie oddziałujące na tereny otaczające, zaliczono 10 miast, przede wszystkim dużych i średnich, ale też dwa miasta małe (Limanowa i Sucha Beskidzka)³.

Ośrodki konkurencyjne to przede wszystkim miasta małe i średnie, położone w sąsiedztwie ośrodków dominujących lub podobnych do siebie pod względem wielkości czy potencjału rynku pracy. **Ośrodki zrównoważone** oraz **zależne** to przede wszystkim miasta małe i bardzo małe. Własny rynek pracy małych i bardzo małych ośrodków zależnych jest bardzo słaby, co potęguje fakt położenia w strefach oddziaływania rynków pracy silniejszych ośrodków.

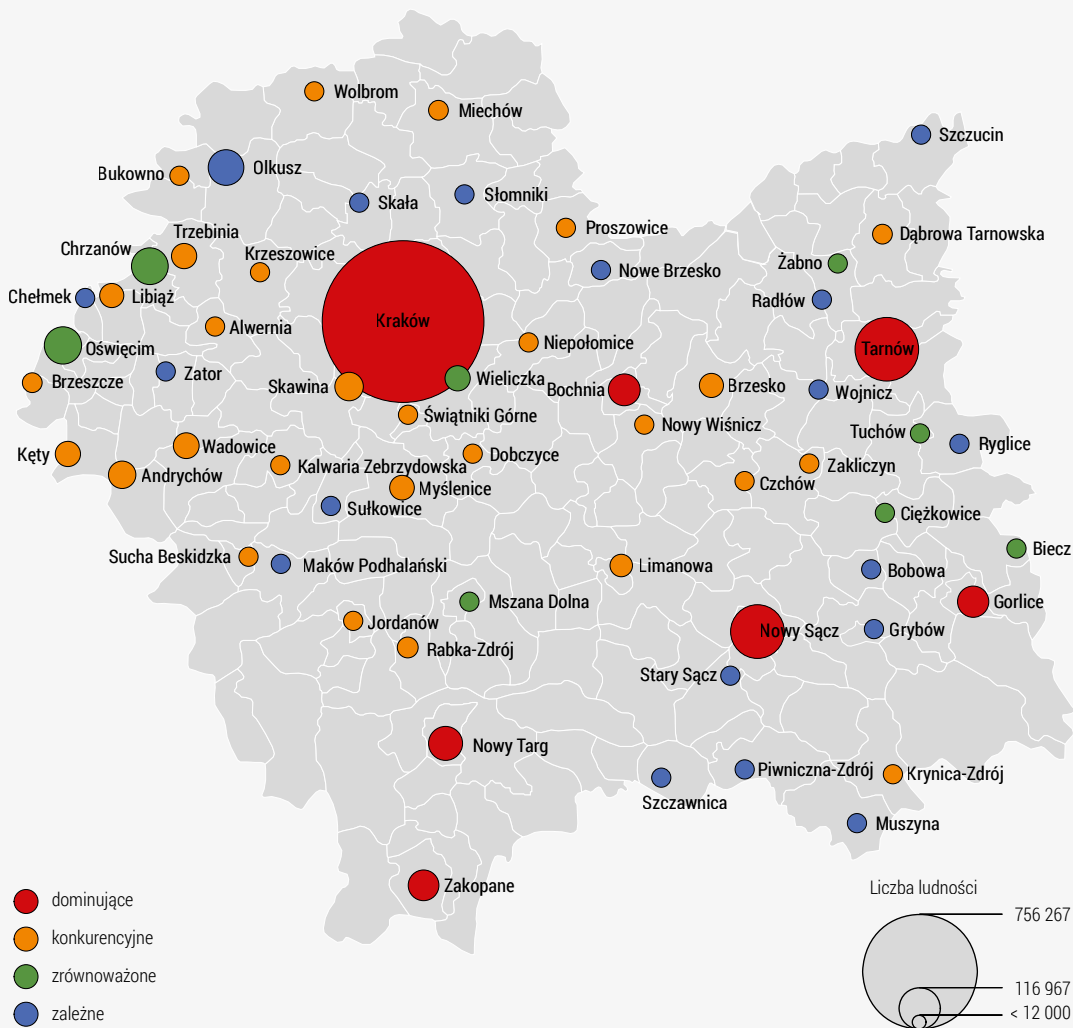
Symptomy procesu **suburbanizacji** zaobserwowano w 13 małopolskich gminach wiejskich, 6 obszarach wiejskich gmin miejsko-wiejskich i 2 miastach. Wśród gmin, w których suburbanizację określono jako **silną** zaliczają się gminy wiejskie: Michałowice, Mogilany, Wielka Wieś i Zielonki, a także miasta Niepołomice i Wieliczka. **Umiarkowana suburbanizacja** widoczna jest w gminach Biskupice, Kocmyrzów-Luborzyca i Zabierzów oraz na obszarach wiejskich Niepołomic i Wieliczki. **Suburbanizację w fazie inicjalnej** rozpoznano w 6 gminach wiejskich i 4 obszarach wiejskich gmin miejsko-wiejskich. W gminach, w których wąsko rozumiana suburbanizacja – w wymiarze natężenia i kierunków migracji – jest silna, przemiany właściwe temu zjawisku zachodzą także w innych aspektach demograficznych i przestrzennych.

2 Miarą poziomu rozwoju jest syntetyczny wskaźnik potencjału miast, który opracowano na podstawie 10 wskaźników częściowych: wskaźnika dynamiki zmiany liczby ludności w porównaniu do roku 2010, współczynnika salda migracji, indeksu poziomu kapitału ludzkiego i społecznego, wskaźników z dziedziny rynku pracy, wskaźnika przedsiębiorczości, indeksu dostępności oraz wskaźnika obrazującego wyposażenie miast w usługi.

3 Wykorzystany w raporcie wskaźnik dojazdów do pracy to stosunek liczby przyjeżdżających do pracy do danego ośrodka do liczby wyjeżdżających do pracy z danego ośrodka.

Mapa 8. Typologia miast ze względu na charakter dojazdów do pracy w roku 2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Izby Skarbowej.

Wyzwania i szanse rozwojowe małopolskich miast

Obszar demograficzny	<p>Duże zasoby osób młodych mocną stroną części małopolskich miast.</p> <p>Odptyw młodych mieszkańców zagrożeniem rozwoju, w szczególności miast małych.</p> <p>Intensywny wzrost liczby mieszkańców atutem w kontekście rozwoju miejscowości i wyzwaniem w zakresie konieczności dostosowania infrastruktury.</p> <p>Starzenie się mieszkańców jako wyzwanie m.in. w zakresie zapotrzebowania na usługi związane ze sprawowaniem opieki, świadczeniem usług medycznych, a także aktywizacją seniorów.</p>
Obszar gospodarczy i rynku pracy	<p>Deficyt terenów inwestycyjnych lub rozdrobnienie terenów inwestycyjnych zlokalizowanych w strefach gospodarczych jako słaba strona.</p> <p>Funkcjonowanie Stref Aktywności Gospodarczej (SAG) mocną stroną i szansą rozwojową.</p> <p>Niewielka atrakcyjność lokalnych rynków pracy, głównie w małych miastach.</p> <p>Niedobór pracowników słabą stroną rynków pracy i zagrożeniem dla rozwoju miast.</p> <p>Uzależnienie rynku pracy od jednego pracodawcy jako zagrożenie rozwoju.</p>
Obszar społeczny	<p>Wydarzenia aktywizujące mieszkańców, budujące tożsamość lokalną, kultywujące tradycje, a także sama aktywność mieszkańców i lokalnych liderów jako szansa na promocję, a idąc dalej – rozwój miasta.</p> <p>Oferta kulturalna oraz możliwość aktywnego spędzania czasu wolnego szansą rozwojową oraz czynnikiem budującym atrakcyjność osiedleńczą miasta.</p>
Obszar przestrzenny-środowiskowy	<p>Położenie względem dużego ośrodka lub ośrodków miejskich jako mocna strona lub szansa rozwoju oraz potencjalna bariera.</p> <p>Zła jakość powietrza.</p> <p>Wyludnianie się centrów miast oraz rozproszenie zabudowy.</p> <p>Tworzenie przestrzeni publicznych o wysokiej jakości szansą rozwojową.</p>
Obszar infrastrukturalny	<p>Wyposażenie w infrastrukturę edukacyjną zapewniającą wykształcenie zawodowe.</p> <p>Brak wyposażenia w infrastrukturę techniczną.</p> <p>Inwestycje z zakresu transportu drogowego i kolejowego szansą rozwoju.</p> <p>Zdecydowana przewaga oferty miasta Krakowa w zakresie szkolnictwa wyższego, biegunowość oferty edukacyjnej przyczyną odpływu młodych mieszkańców.</p>
Obszar instytucjonalno-polityczny	<p>Prowadzenie polityki planistycznej mocną stroną.</p> <p>Fundusze europejskie na prowadzenie procesu rewitalizacji centrów i miast jako istotna szansa rozwojowa dla miast różnej wielkości.</p> <p>Brak funduszy zewnętrznych na dofinansowanie inwestycji miejskich lub ich niedopasowanie do realnych potrzeb miasta barierą rozwoju.</p>

Małopolskie
Obserwatorium
Rozwoju Regionalnego

Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego
Departament Polityki Regionalnej
ul. Wielicka 72B, 30-552 Kraków

ISBN 978-83-65325-66-2
Egzemplarz bezpłatny

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020

Fundusze
Europejskie
Program Regionalny

Rzeczpospolita
Polska

MAŁOPOLSKA

Unia Europejska
Europejskie Fundusze
Strukturalne i Inwestycyjne

